

ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

IMPROVEMENT OF THE RULES OF PROCEDURE OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE AS A BASIS FOR STRENGTHENING ITS INSTITUTIONAL CAPACITY: A THEORETICAL AND LEGAL DISCOURSE

Загуменна Ю.О., к.ю.н., доцент,
професор кафедри теорії та історії держави та права,
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-0617-8363

Стаття присвячена з'ясуванню залежності підвищення інституційної спроможності парламенту від вдосконалення його Регламенту на тлі парламентської реформи в сучасній Україні. Показано, що інституційна спроможність парламенту є новою категорією теорії держави і права та разом з тим – важливим поняттям у доктрині парламентаризму. Доведено, що інституційна спроможність Верховної Ради України є якісною стороною її функціонування за конкретних політико-правових умов, є її інституційною властивістю як органу законодавчої влади, що відображає організаційну й функціональну здатність цієї інституції забезпечувати реалізацію своїх завдань, функцій і повноважень відповідно до Конституції України та у межах і в спосіб, визначених Конституцією та законами України. Ця спроможність визначається: функціональною автономією парламенту щодо інших гілок влади; процедурною ефективністю роботи; матеріально-технічною й кадровою забезпеченістю; спроможністю до стратегічного планування та формування політики; прозорістю та відкритістю діяльності для суспільства; системністю та правовою визначеністю парламентських процедур; розвиненими механізмами внутрішнього контролю та відповідальності; наявністю розвинених механізмів «зворотного зв'язку» з суспільством; адаптивністю і гнучкістю, спроможністю до запровадження та реалізації інновацій у парламентських процедурах. Інституційна спроможність є ключовою умовою забезпечення стабільності демократії, ефективного парламентського представництва та взаємодії парламенту з урядом, іншими органами публічної влади та суспільством. У розрізі функціонування парламенту провідну роль відіграє його нормативна основа, ключове місце в якій належить парламентському Регламентові. Саме завдяки йому реалізуються функції парламенту, відбувається акумулювання і врахування громадських інтересів та їх відображення в законодавчій площині. Показано, що актуальний стан цього законодавчого акта обумовлює необхідність його суттєвої модернізації, яка розглядається як суттєвий елемент підвищення інституційної спроможності парламенту в тривалій перспективі.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, Верховна Рада України, парламентська реформа, Конституція України, Регламент Верховної Ради України, інституційна спроможність, парламентські процедури.

The article is devoted to clarifying the dependence of strengthening the institutional capacity of parliament on improving its Rules of Procedure against the background of parliamentary reform in modern Ukraine. It is shown that the institutional capacity of parliament is a new category within the theory of state and law and, at the same time, an important concept in the doctrine of parliamentarism. It is proven that the institutional capacity of the Verkhovna Rada of Ukraine represents the qualitative aspect of its functioning under specific political and legal conditions and constitutes its institutional property as a body of legislative power, reflecting the organizational and functional ability of this institution to ensure the implementation of its tasks, functions, and powers in accordance with the Constitution of Ukraine and within the limits and in the manner prescribed by the Constitution and laws of Ukraine. This capacity is determined by the following: the functional autonomy of parliament from other branches of power; the procedural efficiency of its work; adequate material, technical, and human resources; the ability for strategic planning and policy formation; transparency and openness of activity to society; the systematic and legally defined nature of parliamentary procedures; developed mechanisms of internal control and accountability; the existence of effective feedback mechanisms with society; adaptability and flexibility, including the ability to introduce and implement innovations in parliamentary procedures. Institutional capacity is a key condition for ensuring democratic stability, effective parliamentary representation, and the interaction of parliament with the government, other public authorities, and society. In the context of the parliament's functioning, a leading role is played by its normative foundation, in which a key place belongs to the parliamentary Rules of Procedure. It is through them that the parliament's functions are implemented, the aggregation and consideration of public interests occur, and these interests are reflected in the legislative domain. The article demonstrates that the current state of this legislative act necessitates its substantial modernization, which is viewed as an essential element in enhancing the institutional capacity of parliament in the long term.

Key words: parliament, parliamentarism, Verkhovna Rada of Ukraine, parliamentary reform, Constitution of Ukraine, Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine, institutional capacity, parliamentary procedures.

Інститут парламентаризму є невід'ємною ознакою демократичної, соціальної, правової держави [35, с. 7], яку проголосила Україна на конституційному рівні (стаття 1 Основного Закону держави [17]). Ключові інституційні якості (характеристики) парламентаризму втілюються в єдиному органі законодавчої влади, яким є Верховна Рада України (стаття 75 Конституції України [17]). Парламент, у силу свого цільового призначення, покликаний репрезентувати інтереси нації, творити в її інтересах закони, виробляти засади державної політики, здійснювати бюджетну та контрольну функції, взаємодіючи з іншими державними органами. Від якості здійснення парламентських функцій багато в чому залежить реальність стандартів демократичної правової держави, керованої верховенством права (правовладдям).

Посилення загроз національній безпеці України, що відбулося з початку широкомасштабної російської збройної агресії проти нашої держави, актуалізувало, серед іншого, проблеми інституційної стабільності її політичної системи та інституційної спроможності законодавчого органу влади. Проте потреба актуалізації юридичного дискурсу довкола явища парламентаризму зумовлена не тільки його практичною і теоретичною значущістю, але і тим, що, на відміну від інститутів Президента та виконавчої влади, законодавчій владі властива якість високого рівня процесуалізації, що ґрунтується на колегіальному характерові устрою парламенту. Уособленням процесуалізації парламенту виступає основний законодавчий акт, що регулює порядок його роботи, – Регламент Верховної Ради України (далі – Регламент) [28]. Він перебуває нині в епіцентрі наукових і політичних дискусій, коли заходить

мова про вдосконалення національної моделі парламентаризму, адже таке вдосконалення немислиме поза модернізацією його процесуально-правової основи.

У ході парламентської реформи, зокрема, було порушене питання підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України як органу державної влади. Уперше сам термін «інституційна спроможність Верховної Ради України» прозвучав у Рекомендаціях Місії Європарламенту (2016 р.), які були присвячені модернізації організації та діяльності Верховної Ради України [8]. Важливо, що цей документ, попри формальну назву «Рекомендації», був затверджений самим парламентом як загальнообов'язковий для нього Постановою Верховної Ради України від 17.03.2016 р. [27]. Відтоді процес врахування цих Рекомендацій триває і все ще далекий від завершення. Так, за підрахунками фахівців, на десятий рік свого існування Рекомендації імplementовані в законодавство і парламентську практику заледве на 60% [5]. Це чітко вказує на незавершеність самої парламентської реформи, а для науки теорії держави і права порушує питання концептуалізації поняття інституційної спроможності в розрізі функціонування єдиного органу законодавчої влади в Україні.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні залежності підвищення інституційної спроможності парламенту від вдосконалення його Регламенту на тлі парламентської реформи.

Попри впровадження до юридичного дискурсу поняття «інституційна спроможність парламенту», цей концепт слабо розроблений на рівні загальнотеоретичної юриспруденції, а відтак потребує суттєвого теоретико-правового опрацювання та фундаменталізації. Поодинокі наукові дослідження в цьому напрямі (О. Богачової, О. Євсєєва, В. Журавського, І. Звоздецької, О. Зозулі, В. Костицького, Н. Лихачова, С. Лінецького, А. Нижника, Н. Пархоменко, О. Совгирі, М. Теплюка, О. Ющика та ін.) не дають цілісної картини актуального стану та перспективних напрямів зміцнення інституційної спроможності парламенту України в контексті вдосконалення регламентного регулювання. Можна навіть стверджувати, що відповідні інституційні дослідження перебувають у «зародковому» стані у розрізі теоретико-правового дискурсу. Відтак, пропонований у цьому дослідженні аналіз проблеми зміцнення інституційної спроможності Верховної Ради України в контексті модернізації її Регламенту є значною мірою інноваційним, ґрунтується на ключових наукових висновках теорії інституціоналізму (в рамках якої з'явилася та набула поширення концепція «інституційного розвитку» та «інституційної спроможності»), а також на широкій нормативній базі – зокрема, на положеннях Конституції України, юридичних позиціях Конституційного Суду України, нормах самого Регламенту та законодавчих актів, прийнятих на розвиток Конституції України, а також на матеріалах законопроектів, присвячених інституційним аспектам парламентської реформи.

Слід мати на увазі, що, обираючи європейський курс, незворотність якого закріплена на конституційному рівні [26], Україна повинна підтримувати стабільність інституту, який забезпечує верховенство права у сфері законодавчої діяльності, на належному рівні з точки зору перспектив її майбутнього членства в ЄС. Адже в рамках співпраці між Україною та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки особливе значення надається зміцненню верховенства права та посиленню інститутів на всіх рівнях у сфері державного управління. Окреслений курс також відповідає трендові до «парламентаризації» форми правління в Україні [25, с. 32; 37, с. 156], зокрема в розрізі функціонування парламентсько-президентської республіки, в якій ключові важелі управління концентруються в руках єдиного органу законодавчої влади [2, с. 3-17]. Нагальною потребою, в цьому контексті, виступає зміц-

нення ролі та значення органу законодавчої влади, підвищення його ефективності, гарантування його суб'єктності та автономії в державному механізмі, забезпечення відкритості і відповідальності, протидія корупції та має базуватися на принципі поваги до прав людини та фундаментальних свобод, які мають знайти своє нормативне втілення у «продукції» органу законодавчої влади – законах та в контролі за їх правильним виконанням. Парламентська реформа, покликана зміцнити інституційну спроможність Верховної Ради України, стала відправною точкою нинішнього етапу в історії розвитку інституту парламентаризму в Україні і надала додатковий імпульс дослідженням організації та діяльності парламенту.

Проблема зміцнення інституційної спроможності Верховної Ради України потребує теоретико-правової кваліфікації базового поняття «інституційна спроможність» у контексті сучасних державно-правових реалій і процесів. Його джерелом є теорія неінституціоналізму, у рамках якої забезпечується проведення всебічного аналізу сукупності взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами держави, які сприяють поступовому еволюційному розвитку правил і процедур, санкцій і стимулів, розподілу, обміну та споживанню благ, чим, у свою чергу, забезпечують узгодження та коригування інтересів різних соціальних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення цілей розвитку всієї системи [16, с. 9]. Неінституціональна доктрина надала корисну комплексну рамку, що дозволяє охопити різноманітні інституційні характеристики, важливі для інтегрованих політичних дизайнів, на трьох рівнях інституційної спроможності: системному, організаційному та індивідуальному [51, с. 165-171]. Згідно з цією доктриною, владні інституції створюють елементи порядку й передбачуваності, оскільки «вони формують, забезпечують та обмежують політичних акторів, коли ті діють у межах логіки належної поведінки» [46, с. 5]. Ці інституції втілюють ідентичності та ролі, формують характер, історію та бачення політичної спільноти. Ще одне ключове положення доктрини полягає в тому, що трансформація структур у політичну дію здійснюється через рутинні процеси, що породжують повторювані моделі дій та організаційні зразки [46], а також через ідеї, цінності та дискурс [48, с. 183-210]. Правила, що регулюють поведінку, охоплюють процедури, конвенції, ролі, організаційні форми, навколо яких вибудовуються політичні дії, а також парадигми, коди, культури та знання, які супроводжують, підтримують, деталізують або навіть суперечать цим ролям [47, с. 22]. Інституції не є статичними, тоді як сукупна поведінка в процесі ухвалення рішень на системному рівні може розглядатися як злиття незалежних потоків проблем, рішень, суб'єктів прийняття рішень та можливостей вибору [47, с. 5].

Отже, концепт інституційної спроможності став продуктом доктрини інституціоналізації державної влади, що в сучасних умовах передбачає підвищення якості й доступності державних послуг, підвищення ефективності діяльності органів державної влади, їх підзвітності і відповідальності перед суспільством, націленість управлінської діяльності на досягнення кінцевих результатів, здатність до планування і стратегування, а також – посилення контрольованості і взаємозалежності різних органів. Саме поняття, що аналізується нами, характеризується поєднанням двох компонентів: «інституційний» та «спроможність», де прикметник «інституційний» походить від слова «інституція» (у значенні установи, орган) і утворений від нього [4]. Тим часом іменник «*capacity*» (англ.) означає властивість у значенні «здатний», тобто такий, що має можливість виконувати певні дії, діяти, щось робити; той, хто може, має здатність до будь-чого; спроможність щось робити; наявність умов, сприятливих для чогось, обставин, які цьому сприяють; можливість [13].

На міжнародному рівні інституційна спроможність часто розглядається в контексті національного розвитку держав. У публікації Програми розвитку ООН (ПРООН) – агентства, що надає допомогу країнам у досягненні Цілей сталого розвитку – під назвою «Вимірювання спроможності» пропонується загальне розуміння та структура для оцінювання інституційної спроможності. ПРООН визначає спроможність як «здатність окремих осіб, інституцій та суспільств виконувати функції, вирішувати проблеми, а також ставити й досягати цілей на сталих засадах» [41]. Різні трактування інституційної спроможності пропонують зарубіжні вчені: П. Морган (розглядає її як процес або результат управління), Ф. Фукуяма (визначає її як інституційну якість), Е. Гріндел (трактує її як властивість управління), А. Толобем (вивчає її через організаційну характеристики), А. Сен (вважає її фактором, що розкриває можливості індивідуальності інституційного утворення) [24, с. 377]. Отже, термін «інституційна спроможність» вживають у широкому розумінні: як синонім ефективного та організованого управління, здатності виконувати власні основні функції, зокрема гарантувати безпеку, порядок, справедливість, дотримання прав і свобод, а також соціальних благ своїх громадян [18, с. 266]. Тому можна погодитися з висновком, що концепт «інституційна спроможність» використовується в контексті можливості її вимірювання і виключення суб'єктивних, а іноді й маніпулятивних тверджень щодо спроможності реальних політичних інститутів [10, с. 293]. Нині дослідники стверджують, що створення спроможності для колективних дій у динамічному, розосередженому контексті влади є складним завданням, зважаючи на темпи економічного розвитку, соціально-культурні зміни. Вони урізноманітнюють спосіб життя, динаміку життєвого циклу, породжують нові вимоги до влади, змінюють конфігурацію цінностей. Тому і сучасні інститути складну взаємодію багатьох сил, пристосовуються у відповідь на складні ситуації [10, с. 294; 44, с. 6-28].

Згідно з підходом ПРООН, розвиток спроможності (або потенціалу) означає пошук шляхів, як зробити розвиток більш ефективним. Іншими словами, йдеться про підвищення здатності (ефективності) інституцій забезпечувати та сприяти людському розвитку. ПРООН зазначає, що сила національних інституцій – як формальних, так і неформальних, державних і приватних – має вирішальне значення для досягнення національних цілей розвитку. Прогрес і результати в цьому напрямі залежать, зокрема, від ефективності, стабільності та адаптивності інституцій. Отже, ключем до досягнення цілей національного розвитку є постійне вдосконалення ефективності, стабільності та адаптивності національних інституцій. ПРООН розглядає ефективність як здатність інституції перетворювати вкладені ресурси на продуктивне використання, стабільність – як уміння шукати рішення проблем і усувати перешкоди, а адаптивність – як здатність пристосовуватися до змінних реалій. ПРООН називає ефективність, стабільність та адаптивність тими інституційними якостями, які мають проявляти ключові системи державного управління, особливо в кризових ситуаціях [43].

Серед вітчизняних дослідників К. Петренко визначає інституційну спроможність як здатність певного державного чи суспільного інституту виконувати покладені на них функції (надавати соціальні послуги) у визначених державою нормативно-правових рамках [23, с. 7-8]. Інший фахівець – О. Рось пропонує розуміти інституційну спроможність як «здатність інституції виконувати свої функції, забезпечуючи належний рівень процесів, організації

та ресурсів відповідного інституту» [32, с. 99]. М. Ковальчук вважає, що такою спроможністю є здатність державних інститутів реалізовувати ключові функції, реагувати на зміни та забезпечувати стабільність у суспільстві [15, с. 68]. Він же пропонує відрізнити інституційну спроможність від інституціональної, під якою розуміє загальну здатність державного апарату функціонувати ефективно, забезпечуючи цілісність політичної системи, системи публічного управління, дотримання верховенства права, належне управління суспільними ресурсами, механізмами з допомогою формальних та неформальних інститутів [15, с. 69]. На думку української дослідниці О. Баштанник, інституційну спроможність слід розуміти в нормативному та в структурному аспектах. У першому – як здатність відповідного інституту регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм міжнародних правових актів, визнаних державою, національного законодавства та суспільної легітиматії, а у другому – як здатність виконувати свої функції на основі нормативного, організаційного й ресурсного забезпечення [40, с. 124]. Натомість інша дослідниця А. Студенецька вбачає в інституційній спроможності єдність трьох напрямів її забезпечення: нормативного, структурно-функціонального та ресурсного [36, с. 4-5]. У свою чергу, українська вчена К. Зарембо пропонує ототожнювати поняття «інституційна спроможність» із поняттям «державність» і вважає інституційну неспроможність ключовим чинником слабкості держави [9, с. 69-76]. Український політолог О. Валецький пов'язує інституційну спроможність із високим рівнем інституціоналізації (процесом формування стабільних моделей соціальної взаємодії), що забезпечує належне виконання владою своїх функцій. На відміну від інституційної спроможності, низький рівень інституціоналізації (інституційна неспроможність), на його думку, свідчить про слабкий вплив інституції на соціальну ситуацію. Отже, інституційна спроможність забезпечує реалізацію ефективної політики, тоді як інституційна неспроможність завжди породжує суперечливу та неефективну політику [3]. Нарешті, загальне визначення інституційної спроможності було наведено авторами науково-аналітичної доповіді «Інституціоналізація державного управління»: інституційна спроможність — це організаційна та функціональна здатність інституції реалізовувати свої завдання й досягати цілей діяльності [14, с. 177].

Важливим був науковий висновок про те, що стан спроможності публічних інституцій безпосередньо впливає на рівень інституційної спроможності держави. У цьому контексті американський учений, професор Стенфордського університету С.Д. Краснер доходить висновку, що теорія інституційної спроможності у зміцненні держави відіграє важливу роль у функціонуванні державного апарату, який здатний концентрувати й ефективно розвивати владу для суспільних цілей, а також установлювати правопорядок і забезпечувати верховенство права. Без ефективних інституцій може виникнути хаос, і сталий економічний розвиток стане неможливим [45]. Тому, в контексті інституційної спроможності держави німецька дослідниця Г. Бек та шведський учений А. Гаденіус використовують термін «функціонуюча держава» (*functioning state*), маючи на увазі її першу ознаку – державність, тобто здатність органів публічної влади підтримувати монополійний контроль у військовій, правовій та фінансовій сферах [39, с. 1-24].

Як видно, з аналізу вищенаведених теоретичних підходів, сутність явища інституційної спроможності розкривається переважно через категорії якості, ефективності, продуктивності (результативності), стійкості, стабільності тощо, які відображають якісний стан розвитку певної інституції або їх певної системи (як-от у випадку держави). Це поняття є багатовимірним, що дозволяє системно підходити до дослідження інституційних проблем держави в контексті відповідних цілей національного розвитку,

розглядати ці проблеми в межах «концепції стабілізації». Численні дослідження вказували на центральну роль інституційної сфери для інтеграції політики, використовуючи термін «інституційна спроможність» як синонім «спроможності врядування» або «адміністративної спроможності», загалом маючи на увазі здатність урядових інституцій успішно виконувати визначені функції або реалізовувати державну політику. Більшість наявних досліджень зосереджувалася на організаційних і процедурних аспектах, пов'язаних із такими спроможностями [42, с. 3]. Саме тому, на думку вітчизняних учених О. Скрипнюка та О. Томкіної, у контексті аналізу функціонування будь-якого органу публічної влади, інституційну спроможність можна розглядати як: його інституційну властивість; інституційний потенціал (резерв); сукупний показник ефективності, стабільності, адаптивності; інституційну складову механізму держави; параметр його інституційної спроможності; умову національного розвитку; фактор формування інституційної довіри [49, с. 108].

Екстраполюючи характеристики інституційної спроможності на сферу діяльності національного парламенту, можна зазначити, що інституційна спроможність Верховної Ради України є якісною стороною її функціонування за конкретних політико-правових умов, є її інституційною властивістю як органу законодавчої влади, що відображає її організаційну й функціональну здатність забезпечувати реалізацію своїх завдань, функцій і повноважень відповідно до Конституції України та у межах і в спосіб, визначених Конституцією та законами України. Наведена дефініція є умовною, «робочою» гіпотезою, з огляду на відсутність нормативно закріпленого визначення інституційної спроможності парламенту.

У ширшому тлумаченні, як наводять автори науково-аналітичної доповіді «Інституціоналізація державного управління»: інституційна спроможність Верховної Ради України – це здатність українського парламенту до сталого розвитку, ключовими аспектами якого є: пріоритетність законодавчої регламентації функцій, повноважень та порядку діяльності; відповідність здійснення функцій та повноважень, визначених Конституцією та чинним законодавством; здійснення внутрішнього контролю за діяльністю посадових осіб, насамперед із позиції забезпечення поваги до особи та справедливості, а також постійного підвищення ефективності управлінської діяльності; відповідальність керівників та інших посадових осіб за власні рішення, дії чи бездіяльність перед громадою та окремими громадянами, права яких були порушені; запровадження механізму контролю за її функціонуванням з боку суспільства через громадянські інститути та засобами прямої демократії; застосування принципів ефективності, відкритості та доброчесності в роботі народних депутатів [14, с. 177]. На нашу думку, в наведений вище дефініції змішані деякі різні аспекти: зокрема, інституційній спроможності парламенту не можна адресувати такий показник, як відповідальність керівників та інших посадових осіб за власні рішення, дії чи бездіяльність перед громадою та окремими громадянами, права яких були порушені, адже парламент не вписаний у систему місцевого самоврядування і відповідальності перед територіальними громадами нести не може. Крім того, спірним є застосування принципів ефективності, відкритості та доброчесності в роботі народних депутатів як критерій інституційної спроможності парламенту, адже це неточне дотримання таких принципів у роботі саме парламенту, а не поодиноких депутатів.

Перевірка інституційної спроможності парламенту відбувається шляхом вирішення конкретних політичних і правових проблем/завдань, що оформлюються ухваленням оптимальних законодавчих рішень [21, с. 78]. Інституційна спроможність ніби переводить функції і повноваження Верховної Ради України з розряду потенційних,

формально закріплених у розряд реально здійснюваних, виконуваних, позначаючи тим самим динамічну сторону буття цього органу державної влади, відриваючись від статички правових норм у сферу динаміки правореалізації.

Для реалізації як інституційної спроможності для інститутів державної влади) необхідно враховувати фактори, що визначають специфіку регуляторних і функціональних властивостей інститутів. Наразі в юридичній науці відсутні чітко окреслені критерії визначення того чи іншого органу державної влади як інституційно спроможного чи неспроможного, а так само – це шкала для вимірювання рівня інституційної спроможності. Так, до складників інституційної спроможності найчастіше відносять: 1) організаційна структура (ефективність внутрішніх процесів і розподіл відповідальності); 2) ресурсне забезпечення (фінансові, матеріальні та кадрові можливості); 3) управлінські компетенції (професіоналізм управлінського персоналу та співробітників); 4) адаптивність (вміння пристосуватися до змін зовнішнього середовища); 5) комунікативну взаємодію (співпраця з партнерами, суспільством і державними установами) [36, с. 36]. Накладаючи ці показники на функціонування законодавчого органу влади, доводиться констатувати, що в цій сфері поки що слід покладатися на доволі розпливчасті критерії ефективності, гнучкості, стабільності тощо. Безумовно, вони мають застосовуватися, враховуючи інституційну, нормативну та функціональну специфіку конкретного органу державної влади, в нашому випадку – національного парламенту України. Зважаючи на це, можна, на нашу думку, виокремити такі ключові напрями дослідження посилення інституційної спроможності Верховної Ради України на сучасному етапі, як: повнота і завершеність механізму правового регулювання організації та діяльності парламенту і шляхи його вдосконалення; ефективність структури парламенту та її відповідність цілям реалізації його функцій; ефективність взаємодії парламенту з іншими органами державної влади в конституційному механізмі поділу влади в державі, ступінь його автономності, суб'єктності та впливовості (наявність чи відсутність формальних та неформальних засобів впливу на парламент з боку інших інститутів); реальний вплив парламенту на сферу правотворчості і правореалізації (ширше – на функціонування всієї правової системи суспільства), висока чи низька якість законодавчої «продукції» - насамперед законів; ефективність механізму взаємодії Верховної Ради України та громадянського суспільства (її підзвітність і підконтрольність виборцям, звуження чи розширення каналів такої звітності і підконтрольності); реальна роль парламенту як механізму агрегації та узгодження загальносуспільних інтересів у політичній системі суспільства (рівень довіри до парламенту з боку суспільства, з його тенденціями до зростання чи зниження). На нашу думку, взяті в сукупності, всі ці параметри здатні бути критеріями інституційної спроможності національного парламенту. Важливим є їхнє застосування саме в комплексі, для повноти відображення відповідної інституційної властивості парламентського розвитку та задля можливого порівняння з ідентичними властивостями інституційного розвитку зарубіжних парламентів.

З огляду на конституційні функції парламенту, стан його інституційної спроможності відіграє важливу роль у розвитку держави та правової системи України. саме він ухвалює первинні нормативно-правові акти (закони, в тому числі конституційні), які оформлюють конституційні цінності, надають їм об'єктивізації й позитивізації, деталізують їх у законодавчих приписах, що закладає нормативні засади інституційної спроможності держави в цілому. Оскільки саме парламент є пріоритетним і первинним правотворчим органом у виробленні засад правової політики держави, то саме від нього залежить зміст і спрямованість цієї політики в цілому. Чим вищим є рівень

інституційної спроможності Верховної Ради України, тим кращий стан законодавчого захисту прав і свобод людини і громадянина та інших суб'єктів громадянського суспільства, тим вищим є рівень поваги до конституційних цінностей, а також ступінь суспільної довіри до інституту парламентаризму, міцніший його авторитет і сильніші демократичні підвалини держави. Високий рівень інституційної спроможності парламенту особливо важливий в умовах нестабільності та суперечливості соціально-політичної ситуації, конфліктів, криз та інших переломних моментів для держави. За таких умов, маючи складну політико-правову природу, акумулюючи в собі ознаки органи первинної правотворчості держави та органу, що на найвищому інституційному рівні репрезентує політичні інтереси суспільства, саме парламент спроможний скеровувати суспільно-політичний розвиток у суспільно прийнятне річизе, мінімізуючи суспільну конфліктність, уникати загострення конфліктів у соціумі, зберігати державну єдність та її інституційний континуїтет. Ухвалюючи закони, Верховна Рада України втілює в них сутність і спрямованість внутрішньої і зовнішньої політики, а також відображає багатоманітні суспільні інтереси, приводячи їх до «спільного знаменника» в ході парламентських дебатів. Це особливо стосується ролі парламенту в нестабільних демократіях, де демократичний розвиток не має усталеного характеру, потребує свого інституційного закріплення і підтвердження в законодавчих рішеннях. Своєю діяльністю парламент спроможний заповнювати вакуум легітимності держави у переломні моменти її функціонування (як-от в Україні під час революційних подій 2004 та 2013-2014 рр.), коли політична система може виходити поза нормативні рамки, руйнувати стару легітимність і прагнути до створення нової конституційної основи. У цих випадках парламент виступає не лише осередком сталості і надійності, але і закладає підвалини для підтримання правової традиції, стабілізації державно-правового розвитку, скеровуючи його у правове річизе та надаючи йому легітимного характеру своїми рішеннями. У цьому контексті стан інституційної спроможності Верховної Ради України значною мірою залежить від стану її інституційної незалежності. Для України з її сильними традиціями домінування президентоналізму та виконавчої влади це питання є традиційним джерелом владних конфліктів. Така незалежність повсякчас перевіряється в Україні, образно кажучи, на «профпридатність». Вона означає здатність до уникнення будь-якого надмірного та позаправового зовнішнього впливу на парламент, запобігання спробам підпорядкувати парламент іншим гілкам влади, поставити його в формальну чи неформальну залежність, ігноруючи засади парламентської автономії від інших гілок влади. Цікаво, що в юридичній літературі на сьогодні превалює концепція незалежності судової влади, її інституційної незалежності [1, с. 57-61; 6, с. 81-92; 30, с. 3-15], тим часом як питання інституційної автономії чи незалежності парламенту перебуває на очевидній периферії дослідницьких пошуків і концептуальних розробок.

Принцип збереження інституційної автономії як гарантії інституційної спроможності парламенту нині проходить перевірку часом в умовах воєнного стану, що об'єктивно передбачає своєрідне вивіщення інституту Президента та системи виконавчої влади, їхнє домінування в управлінських процесах у державі.

Ключовим нормативно-правовим актом, покликаним забезпечувати парламентську автономію в системі державної влади є Регламент Верховної Ради України [28]. Він містить систематизоване правове регулювання всі парламентських процедур, що здійснюються незалежно від впливів інших органів державної влади. самі парламентські процедури розглядаються в літературі як інституційна основа становлення парламентаризму в Україні

[11, с. 37-40; 12, с. 2]. Тому їх належне врегулювання та реалізація відповідних норм є запорукою інституційної спроможності парламенту, важливим показником його ефективності, дієвості, гнучкості та відповідальності перед народом. Регламент уособлює автономію правового регулювання парламентських процедур, адже саме він, поряд з Конституцією, є виключним нормативно-правовим актом, покликаним регулювати весь обсяг діяльності парламенту держави. Автономність такого регулювання підкріплюється наявними в Регламенті елементами упорядкування політичної структури парламенту, регламентації діяльності парламентських фракцій і груп, існуванням Погоджувальної ради депутатських груп і фракцій, що має характер узгоджувального внутрішньопарламентського органу. Крім того, Регламент містить засади управління парламентом як органом державної влади на основі самоорганізації й самоуправління: саме парламентарії формують керівництво Верховної Ради України (обирають і звільняють з посад Голову Верховної Ради України та його заступників), структурують професійну сторону парламенту, формуючи комітети та тимчасові комісії, що реалізують у своїй діяльності законопроектні, організаційні та контрольні функції.

Ключова парламентська функція – законодавча – виявляється центральною в регламентному регулюванні, структуруючись на окремі стадії законодавчого процесу та передбачаючи свободу законодавчої процедури від зовнішнього втручання. Автономія парламенту в цьому аспекті виявляється на всіх без винятку стадіях законодавчого процесу – від внесення і реєстрації законопроекту і до прийняття його парламентом та передачі на підпис закону Президенту України. Зміцненню інституційної спроможності парламенту слугує цифровізація парламентських процедур, що спостерігається останніми роками, що призводить до оптимізації в ухваленні багатьох парламентських рішень [19, с. 83-84]. Цим же цілям слугує розширення представництва парламенту на міжнародній арені, зміцнення його міжпарламентських зв'язків, посилення присутності на міжнародно-правовому рівні, зокрема в правовому забезпеченні наближення держави до ЄС, засвоєння та адаптації вимог ЄС до країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Між тим, необхідно виокремити і дослідити також і фактори, що об'єктивно знижують інституційну спроможність парламенту України. Так, у вітчизняній науковій літературі вже були зроблені перші спроби систематизувати форми інституційної неспроможності, властиві для державних та державоподібних утворень (інституційна неспроможність, що пов'язана зі створенням нової держави; інституційна неспроможність, що пов'язана з недосконалою формою державного правління чи державного устрою; інституційна неспроможність, що пов'язана з кадровим голодом; інституційна неспроможність, що пов'язана з наявністю архаїзмів чи прогалин в законодавстві; інституційна неспроможність, що пов'язана зі слабкістю легальних військових та правоохоронних формувань; інституційна неспроможність, що пов'язана зі слабкістю структур громадянського суспільства; інституційна неспроможність, що пов'язана з відсутністю міжнародно-правового визнання чи дипломатичною ізоляцією квазидержави) [38, с. 7-8], проте ці форми внаслідок їх надто загального значення та іншого інституційного рівня застосування (на рівні всієї держави), вважаємо непридатними для використання в нашому дослідженні.

На наш погляд, досліджуючи питання інституційної спроможності парламенту, слід узяти до уваги ті фактори, які впливають на можливість або неможливість реально виконати парламентські функції та повноваження. Тому, окрім самих функцій і повноважень, доцільно вивчати також питання контексту, в якому відбувається реалізація парламентських функцій: оптимальність процедур, їхня

відповідність функціям, їхня складність чи спрощеність, їхня виконуваність, їхня залежність від політичного волевиявлення суб'єктів реалізації парламентських процедур, наявність достатніх ресурсів і компетенції у представників депутатського корпусу та в працівників парламентського апарату, стабільність чи змінюваність парламентських процедур, їхня гнучкість тощо. Так чи інакше, питання впирається в реалізацію на практиці регламентних вимог щодо процедур та їх елементів, що здійснюються (виконуються) в національному парламенті.

Так, негативним чинником для інституційної спроможності парламенту визнається практика інструменталізації Конституції окремими політичними агентами, які формують правила гри у владному полі не з метою оптимізації системи державного управління в інтересах основного джерела влади — народу, а задля задоволення власних політико-економічних інтересів [22, с. 139]. Високий рівень вразливості інституційної спроможності парламенту демонструє і співвідношення формальних і неформальних практик у парламентських процедурах, що, безумовно, є так само негативним чинником у досліджуваній сфері.

Об'єктивно, інституційна спроможність парламенту може бути послаблена внутрішніми політичними кризами або такими масштабними екзогенними викликами, як повномасштабна російська військова агресія проти України та запровадження в державі, у зв'язку з цим, воєнного стану (2022 р.) [50, с. 1-20]. Однак навіть за таких умов застосовуються всі можливі механізми для підтримки інституційної спроможності Верховної Ради України, зокрема було забезпечено її безперервне функціонування та ухвалення рішень у режимі одного триваючого пленарного засідання [20, с. 43-44]. Зазначені екстраординарні обставини та введення воєнного стану в державі, навпаки, мобілізувало парламент і на певний час сприяло ухваленню необхідних рішень задля забезпечення національної безпеки та зміцнення обороноздатності держави в цілому.

У нормативній сфері обмеженню інституційної спроможності парламенту слугують такі фактори, як низький рівень правосвідомості депутатського корпусу, часті порушення конституційної процедури ухвалення законів з їх наступною «анігіляцією» Конституційним Судом України, а також відносна залежність Регламенту в частині його змін від Президента України [34, с. 14]. Адже будучи законом, Регламент може зазнавати змін лише внаслідок волевиявлення глави держави, спроможного блокувати відповідні зміни, користуючись правом відкладального вето. Тим самим де-факто парламентські процедури перетворюються на сферу впливу з боку глави держави, принаймні опосередковано [34, с. 11-25]. Як зазначалося також, істотно знижує інституційну спроможність парламенту і небезпечно високий рівень визнаних неконституційними актів і норм законів, що їх ухвалює Верховна Рада України [29]. Як засвідчує динаміка роботи Конституційного Суду України в цьому напрямі, саме парламентська правотворчість з її «відвертим популізмом» [33] стає джерелом чи не найбільшого числа неконституційних рішень, які підризують захищеність прав і свобод людини і громадянина в державі, зазіхають на засади верховенства права та інші конституційні принципи діяльності парламенту, деформують його внутрішню і зовнішню політику. Значною мірою такі наслідки стали результатом непередбаченого законодавчого «буму» останніх років, коли парламентські рішення ухвалювалися поспіхом, з ігноруванням наукових та експертних зауважень, а часто — і самих парламентських процедур.

Певною мірою зазіхає на парламентську автономію наявність у Верховній Раді України 9-го скликання монопартійної коаліції, яка узгоджує свої політичні дії з курсом Президента України, що обмежує свободу парламентського

курсу при виробленні засад внутрішньої і зовнішньої політики. При цьому важливим аспектом, що обмежує інституційну спроможність парламенту є неврегульованість правових засад організації та діяльності коаліції в парламенті, всупереч вимогам частини дев'ятої статті 83 Конституції України [17]. Крім іншого, так неврегульованість породжує юридичну невизначеність щодо питання підстав дострокового припинення повноважень Верховної Ради України з підстави відсутності коаліції (відсутність регулювання щодо існування чи відсутності коаліції перетворює розпуск парламенту в таких випадках на дискреційне право Президента України, що було підтверджене Рішенням Конституційного Суду України від 20.06.2019 р. № 6-р/2019 [31]. Нарешті, суттєвим фактором, що знижує інституційну спроможність парламенту, є неврегульованість на правовому рівні питань функціонування та забезпечення прав парламентської меншості (опозиції), що особливо актуалізувалося у зв'язку з існуванням у парламенті поточного скликання однопартійної депутатської більшості. Це підриває парламентську автономію, адже згідно з нею законодавчий орган володіє свободою розсуду при визначенні змісту власного статутного акту та здійсненні внутрішніх парламентських процедур з додержанням балансу інтересів більшості і меншості [34, с. 23]. У зв'язку з цим у середовищі експертів, аналітиків почастилися застереження про втрату парламентом суб'єктності. Йдеться про сукупність таких явищ, як обмеження самостійності (зовнішні фактори, наприклад, виконавча влада, олігархічні групи, політичні кризи, диктують порядок денний і рішення парламенту), формалізація функцій (парламент лише формально приймає закони, але фактичне наповнення політичного чи правового змісту контролюється іншими гілками влади); втрата контролю (обмеження, аж до повної втрати здатності контролювати уряд, правоохоронні органи та/або інші органи виконавчої влади), ритуалізація парламентських процедур (діяльність парламенту та його процедурні механізми перетворюються на формальні, декоративні або символічні дії, втрачаючи реальний політичний і законодавчий зміст; парламентських процедур дотримуються суто формально, з вихолощенням їх справжнього юридичного змісту і призначення, що прикриває підпорядкованість парламенту іншим гілкам влади чи політичним силам); перетворення статусу парламенту на суто символічний, формальний (парламент перестає бути активним учасником політичного процесу і перетворюється на «механізм затвердження» рішень, ухвалених поза його межами). У правовому сенсі це означає порушення принципу поділу влади, коли законодавча гілка перестає бути рівноправним та повноцінним суб'єктом у системі державної влади. Зазначені тренди засвідчують про «ритуалізацію» парламентаризму, про обмеження чи звуження парламентських функцій, що так чи інакше сигналізує про небезпечні тенденції послаблення інституційної спроможності парламенту, що може мати більш загрозливі наслідки у вигляді послаблення інституційної спроможності держави в цілому. Це свідчить також і про наявність ознак кризи у відносинах між законодавчою й іншими гілками влади, що підриває довіру громадськості до парламенту і його авторитет, суперечить конституційним принципам поділу влади і верховенства права, девальвує конституційні цінності та послаблює правопорядок у державі загалом.

Вочевидь, елементи інституційної залежності парламенту мають бути подолані як політичними, так і суто юридичними засобами. До числа останніх слід віднести таку модернізацію Регламенту, яка б стала помітним чинником зміцнення інституційної спроможності парламенту, зокрема і в контексті виконання Рекомендацій Місії Європарламенту 2016 р. Цю думку поділяє ряд українських дослідників [7, с. 37]. З огляду на стрімку динаміку парламентського розвитку, вважаємо що цей документ потребує ґрунтовного концептуального перегляду, з урахуванням нинішнього стану розвитку інституту парламентаризму

в Україні, а відтак і широкого оновлення змісту пропонованих ним рекомендацій.

Таким чином, одним із найважливіших факторів у становленні розвиненого громадянського суспільства в Україні відповідно до найкращих європейських стандартів є стабільне та ефективне функціонування Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі. Воно є запорукою високого рівня правотворення та, відповідно, правової захищеності громадян України, критерієм утвердження і розвитку України як демократичної правової держави. Верховна Рада України забезпечує верховенство права в законотворчій діяльності та є єдиним колегіальним органом держави, що безпосередньо відображає інтереси всього Українського народу, втілюючи національні конституційні цінності в своїх законодавчих актах, забезпечуючи національну правову традицію та реалізуючи волю народу у контролі за виконанням законів, у здійсненні бюджетної та інших функцій.

Багатовимірність феномену парламентаризму і багатогранність його дослідження вітчизняною юридичною наукою демонструється науковими працями теоретиків права, конституціоналістів та представників інших наукових спеціальностей. При цьому, в контексті розвитку юридичної науки, останнім часом актуалізувалося питання підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, яке встигло за порівняно нетривалий час посісти вагоме місце у вітчизняному правовому дискурсі. Інституційна спроможність парламенту є новою категорією теорії держави і права та разом із тим – важливим поняттям у системі доктрини парламентаризму, що позначає певний якісний стан функціонування легіслатури.

Інституційна спроможність Верховної Ради України є якісною стороною її функціонування за конкретних політико-правових умов, є її інституційною властивістю як органу законодавчої влади, що відображає її організаційну й функціональну здатність забезпечувати реалізацію своїх завдань, функцій і повноважень відповідно до Конституції України та у межах і в спосіб, визначених Конституцією та законами України. Найперше, така спроможність позначає здатність парламенту як конституційного органу державної влади ефективно виконувати свої основні функції: законотворчу, представницьку, контрольну та установчу, на основі відповідних правових, організаційних, фінансо-

вих, кадрових, інформаційних та експертно-аналітичних ресурсів. Ця спроможність визначається: функціональною автономією парламенту щодо інших гілок влади; процедурною ефективністю роботи (регламентом, структурою роботи комітетів і комісій, пленарними процедурами); матеріально-технічною й кадровою забезпеченістю; спроможністю до стратегічного планування та формування політики; прозорістю та відкритістю діяльності для суспільства; системністю та правовою визначеністю парламентських процедур; розвиненими механізмами внутрішнього контролю та відповідальності; наявністю розвинених механізмів «зворотного зв'язку» з суспільством; адаптивністю і гнучкістю, спроможністю до запровадження та реалізації інновацій у парламентських процедурах. Інституційна спроможність є ключовою умовою забезпечення стабільності демократії, ефективного парламентського представництва та взаємодії парламенту з урядом, іншими органами публічної влади та суспільством.

З огляду на системний характер, феномен інституційної спроможності є значущою науковою та практичною проблемою. Проблема його належної кваліфікації та вимірювання є комплексною та потребує міждисциплінарного підходу. Адже ця категорія поєднує в собі як спеціально-юридичні, так і організаційно-політичні аспекти діяльності парламенту, відображаючи його здатність забезпечувати стабільне функціонування цієї державної інституції, реалізацію принципів верховенства права та належного представництва громадянських інтересів. Таким чином, інституційна спроможність парламенту є критично важливою категорією державного розвитку, оскільки від неї залежить не лише ефективність роботи самого парламенту, а й стійкість демократичних інституцій держави, реалізація принципів правової держави та формування інституційної довіри в суспільстві. У розрізі функціонування парламенту провідну роль відіграє його нормативна основа, ключове місце в якій належить Регламентові. Саме завдяки ньому реалізуються функції парламенту, відбувається акумулювання і врахування громадських інтересів та їх відображення в законодавчій площині. Актуальний стан цього законодавчого акта обумовлює необхідність його суттєвої модернізації, яка розглядається як суттєвий елемент підвищення інституційної спроможності парламенту в тривалій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориславська О. Незалежність судової влади як умова існування конституціоналізму. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 6(16). С. 57-61.
2. Бориславська О. Роль Президента у змішаній республіці парламентсько-президентського типу: конституційна доктрина і політична дійсність. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 1. С. 3-17.
3. Валуєвський О. Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/problemi-instituciynogo-zabezpechennya-politiki-reform-u-sferi>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. https://archive.org/stream/velykyislovnyk/velykyislovnyk_djvu.txt.
5. Впровадження внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України Верховної Ради України. Актуальний статус та потенціал впровадження. <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/chasopys-parliament-2-2022-2023-ali.pdf>.
6. Городовенко В. Інституційна незалежність судової гілки влади в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 1. С. 81-92.
7. Гошовська В., Пашко Л., Даниленко Л. Посилення інституційної спроможності Верховної Ради України як умова подолання кризи вітчизняного парламентаризму. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. Вип. 1. С. 31-42.
8. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, підготовлені місією Європейського парламенту оцінки потреб під головуванням Пета Кокса, президента Європейського парламенту 2002–2004 рр. у вересні 2015 – лютому 2016) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf>.
9. Зарембо К. Україна як слабка держава: інституційний вимір. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. №1091, серія „Питання політології”. 2014. С. 69-76.
10. Захаров Т. Переосмислення концепту «інституційна спроможність»: євроінтеграційний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Випуск 5. С. 292-299.
11. Звоздецька І. В. Інституційна основа становлення парламентаризму в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 37-40.
12. Звоздецька І. В. Конституційно-правове регулювання парламентських процедур в Україні: питання теорії та практики: дис. ... д-ра філософії: 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – право). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України. Ужгород, 2021. 250 с.

13. Зубков М., Мюллер В. Сучасний англо-український-англійський словник: 100 000 слів та словосп. ; слов. геогр. назв ; транскр. світ. стандарту. Вид. 2-ге, випр. та доповн. Харків: Школа, 2010. 1459 с.
14. Інституціоналізація публічного управління в Україні : наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петрове. Київ : НАДУ, 2019. 210 с.
15. Романенко І. Г., Ковальчук М. М. Основа інституційної спроможності держави. Влада і лідерство в новому публічному менеджменті. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права. Теорія і практика*. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 16 листопада 2023 р.). Кременчук. ЦФЕНД, 2023. 83 с. С. 68-70.
16. Ковбасюк С. В. Інституційна характеристика сучасної держави: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 19 с.
17. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
18. Користін О. Щодо змісту терміну «інституційна спроможність» в системі безпеки. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення: матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 26 верес. 2023) / [Редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 266-268.
19. Лінецький С. В. Модернізація Регламенту Верховної Ради України в системі нормативних орієнтирів парламентської реформи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 18 (30). С. 80-89.
20. Лінецький С. В. Реалізація Регламенту Верховної Ради України в умовах воєнного стану: основні особливості. Національна безпека України: виклики та реалії сьогодення: тези доповідей учасників круглого столу (31 жовтня 2025 року). Вінниця: ХНУВС, 2025. Ч. 1. 78 с. С. 43-44.
21. Омельченко С. В. Виміри інституційної спроможності в контексті формування середовища політичної безпеки в державах демократичного транзиту. *Регіональні студії*. 2023. Вип. 32. С. 76-80.
22. Перевезій В. Еволюція інституційної спроможності парламенту України: історико-політологічний аналіз. *Політичні дослідження*. 2023. № 2 (6). С. 123-145.
23. Петренко К. М. Взаємодія громадських об'єднань та держави в Україні (інституційний аспект): автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. Київ, 2016. 21 с.
24. Петренко К. Особливості інституційної спроможності громадських об'єднань в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Випуск 4 (78). С. 376–388.
25. Петришин О. П., Протасова В. С. Удосконалення форми правління в Україні (на матеріалах конституційного процесу). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. Вип. 6. С. 27-39.
26. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2019, № 9, ст.50.
27. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 17.03.2016 р. № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2016, № 14, ст.149.
28. Регламент Верховної Ради України: затверджено Законом України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст.133.
29. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 «конституційне право: муніципальне право». – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2021. 44 с.
30. Різник С. Про незалежність судової влади в Україні: конституційні виклики сьогодення. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 3. С. 3-15.
31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019 р. № 6-п/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>.
32. Рось О. Г. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97-100.
33. Савчин М. Інституційна спроможність під час і після війни [Електронний ресурс]. *Збруч*. 03.10.2023. URL: <https://zbruc.eu/node/116584>.
34. Савчин М. Парламентська автономія і конституціоналізм. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 2. С. 11-25.
35. Ставницький М. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики. Київ: Факт., 2001. 156 с.
36. Студенецька А. О. Інституційна спроможність системи управління державною службою в Україні: дис. ... д-ра філософії в галузі публічного управління та адміністрування: 281 «Публічне управління та адміністрування». Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2025. 270 с.
37. Чорненький В. І., Сподарик М. Б. Питання форми державного правління України у правових позиціях Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. С. 152-156.
38. Шапошников А. О. Квазідержави як феномен сучасної політики: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017. 19 с.
39. Bäck H., Hadenius A. Democracy and State Capacity: Exploring a J-Shaped Relationship. *Governance*. 2008. Vol. 21, № 1. P. 1–24.
40. Bashtannyk O. Institutional capacity of the ukrainian parliament in the conditions of modern security threats. *Scientific Journal of Polonia University*. 2024. Vol. 63, № 2. P. 119–128.
41. Capacity Development Group. Measuring capacity [Електронний ресурс]. 2010. URL: http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/2679640/ UNDP_Measuring_Capacity_July_2010.pdf.
42. Domorenok E., Graziano P., Polverari L. Introduction: policy integration and institutional capacity: theoretical, conceptual and empirical challenges. *Policy and Society*. 2021. Vol. 40, № 1. P. 1–18.
43. Governance Principles, Institutional Capacity and Quality [Електронний ресурс] // Towards Human Resilience: Sustaining MDG Progress in an Age of Economic Uncertainty. United Nations Development Programme. New York, 2011. Chapter 8. P. 270–292. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Towards_SustainingMDGProgress_Ch8.pdf.
44. Healey P., Cars G., Madanipour A., De Magalhães C. Transforming governance, institutional analysis and institutional capacity. *Urban governance, institutional capacity and social milieux*. 2017. P. 6-28.
45. Krasner S. External state building: We should aim for good enough governance [Електронний ресурс]. 2019. URL: https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2019/01/External-State-Building_We-Should-Aim-for-Good-Enough-Governance.pdf.
46. March J. G., Olsen J. P. Elaborating the "New Institutionalism". *The Oxford Handbook of Political Institutions* / ed. by S. A. Binder [et al.]. 2009. P. 3–20. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199548460.003.0001>.
47. March J. G., Olsen J. P. Rediscovering institutions. New York : Free Press, 1989. 227 с.
48. Schmidt V., Radaelli C. Policy change and discourse in Europe: Conceptual and methodological issues. *West European Politics*. 2004. Vol. 27, № 2. P. 183–210.
49. Skrypiuk O. V., Tomkina O. O. Strengthening of the institutional capacity of the Constitutional Court of Ukraine in the conditions of modern society as a scientific and practical problem. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28, № 4. P. 104–112.
50. Wise C. R., Suslova O., Brown T. L. Ukraine's parliament in war: the impact of Russia's invasion on the Verkhovna Rada's ability and efforts to legislate reforms and join the European Union. *The Theory and Practice of Legislation*. 2024. Vol. 12, № 1. P. 1–20.
51. Wu X., Ramesh M., Howlett M. Policy capacity: A conceptual framework for understanding policy competences and capabilities. *Policy & Society*. 2015. Vol. 34, № 3–4. P. 165–171.